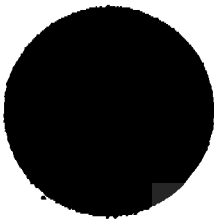

دکتر جواد سلماسی زاده

استاد دانشگاه تبریز

نصاب الصبیان و تقلید کنندگان آن

مؤلف این کتاب مستطاب ابونصر (۱) محمدیا مسعود (۳) بدرالدین (۳) فراهی است. قاموس الاعلام اورا از شعرای اوائل قرن هفتم هجری سیستان و معاصر یا بهرام شاه بن تاج الدین (۴) معرفی کرده است.

حاج خلیفه در کشف الظنون وی را ادیب سنجری نامیده است ولی این اشتباه ناشی از مشابهت کلمه سجزی با کلمه «سنجری» است. چون فراه از توابع سیستان (۵) است او را سجزی باید نامید. ابونصر فراهی مداح ملک الغازی متین الدوله بهرام شاه بن حرب از ملوک نیمروز بود و در سال

-
- ۱- ابونصر محمد یا مسعود بن ابی بکر بن حسین بن جعفر بدرالدین یا شمس الدین ابونصر فراهی (نقل از ریحانة الادب ج ۳ ص ۲۰۳)
  - ۲- کشف الظنون ص ۱۹۵۴ ج ۲ - ۳- فرهنگ سخنوران ص ۲۴
  - ۴- قاموس الاعلام - ۵- فرهنگ معین ج ۵

۶۱۸ در گذشته است (۱). باری نصاب الصبیان فرهنگ منظوم بسیار سودمند فارسی و عربی است.

ابونصر در این کتاب شعر را در استخدام تعلیم لغات عربی و فارسی و نحوه آسان فراگیری بحور و اوزان عروضی قرار داده است. موضوعات دیگری که در این کتاب مندرج است. فهرست وار به قرار زیر می باشد:

اشاره اجمالی باحوال نبی اکرم و اقربای ایشان - گاه شماری - اسامی مشهور شهور عربی، فارسی و ترکی - اصطلاحات نجومی و قواعد تنجیم - بیان مسائل شرعی از قبیل حج و زکوة - بحثی در باب شناخت چهار پایان اهلی - اشاره ای در موضوع شناسائی انواع لغت عرب - قواعد صرف و نحو - اصول ساختمان چشم و کحالی - قواعد بدیع - بیان حساب جمل (بعث علمی اوزان فلزات - شرح گاههای موسیقی - حواس خمسہ ظاهری و باطنی - شمه ای از قواعد دستور فارسی - ذکر اصول مسلمانی - بدیهی است که این همه رامختصر و مفید و مؤثر بیان کرده است که خواننده را اطلاع اجمالی حاصل می گردد.

اگر در سنین کودکی فراگیرد در ایام بزرگی بکارش آید و هرگز فراموش نشود.

در این فرهنگ منظوم مطلع هر قطعه ای را برای حسن تاثیر و جلب

۱- سیستان بعد از زوال حکومت خلف بدست غزنویان افتاد و در زمان سلجوقیان در عهد سنجر طاهر بن محمد بر آنجا دست یافت و در عهد ملک تاج - الدین باطاعت سلاطین غور درآمد، در زمان تسلط مغولان ویران شد.

ملوک نیمروز مردم با فضیلت و فاضل پرور بودند و از جمله شاعران دستگاه آنان شرف الدین ابونصر فراهی است. که کتاب نصاب الصبیان را بنظم آورده است.

«نقل از کتاب طبقات ناصری ص (۳۲۴-۳۳۶)»

توجه و خوش آیند متعلمین ، رنگ تفرز و تشبیب بخشیده و بحر و وزن عروضی هر قطعه را در آغاز آن آورده است. و از این رهگذر منت بزرگی بر سر دانش پژوهان علم مشکل و فرار عروضی نهاده است.

چنانکه گوید :

به بحر تقارب تقرب نمای

بدین وزن میزان طبع آزمای

فعولن فعولن فعولن فعول

چو گفتم بگوی ای مه دلبرای

الاء است و الله رحمن خدای

دلیل است و هادی تو گو رهنمای

شماره ایات این کتاب دو بیست بیت است وجه تسمیه کتاب بدین جهت است که بحکم شارح اسلام حد نصاب زکوة شرعی نقره دو بیست درهم میباشد. پس ابونصر ایات خود را تلویحاً در صیقل و جلابیم سره تشبیه و هریک بیت را بیک درهم سیمین تمثیل نموده است. ابونصر محض تواضع و فروتنی برای این کتاب اسم نصاب الصبیان اختیار کرده است. در صورتیکه مندرجات آن درخور فهم دانش پژوهان و ارباب کمال است.

شروع بسیاری برای این کتاب نوشته اند. از جمله سید شریف جرجانی (۱)

تعلیقهای بر آن نوشته است.

۱- سید علی بن محمد بن علی حسینی یا حسنی شریف الدین پیر و مذهب حنفی بود مولدش گرگان است و مدفن وی شیراز ، از اکابر علماء و اعیان متکلمین حکمای اهل سنت و جماعت است . دارای حدت ذهن و معلومات و آفری در اغلب علوم ادبی است و در فنون حکمت تحقیق دقیق کرده است. از شاگردان قطب الدین شیرازی و استاد محقق دوانی است . با سعد الدین تفتازانی معاصر بود. تعداد مؤلفات و هروح وی در حدود ۲۵ مجلد است. در آخر عمر از علوم ظاهری دست برداشت و دست ارادت بخواجه علامه الدین عطار نقشبند داد و در سیر و سلوک بمقام عالی رسیده در سال ۸۲۵ در شیراز وفات یافت. (ریحانة الادب) ج ۶ ص ۳۲۲

کمال بن (۱) جمال بن حسام هروی نیز آنرا بزبان فارسی شرح کرده و ریاض الفقیان نامیده است .

علاوه بر اینها شروع دیگری هم در مقدمه چاپهای متعددی که از این کتاب بعمل آمده نوشته شده است .

مهمتر از آن عده ای از فحول رجال ادب فارسی خواہ ایرانی یا خارجی از سبک نصاب پیروی و در زبان انگلیسی و ترکی و فرانسه کتبی در این باب تألیف کرده اند که اینک به بیان آنها می پردازیم :

۱- نصاب (۲) انگلیسی و فارسی و عربی

این کتاب از نتایج خاطر نواب مستطاب شاهزاده فرهاد میرزا است. او حاکم فارس و عراق و مردی شایسته بود و شرحی بخلاصه الحساب شیخ بهائی حاملی نوشته و کتاب جغرافیائی در تحت عنوان جام جم تألیف و بشاه تقدیم کرده است. (۳)

این کتاب در روز شنبه مورخ ۲۶ شبان ۱۲۶۹ مطابق چهارم جون ۱۸۸۳ پایان پذیرفته است. (۴) چنین آغاز میشود:

بدانکه اکثر لغات انگلیسی در تلفظ با صورت کتابت اختلاف و آنچه چون معانی لغت انگلیسی بعضی به لغت عربی و برخی به لغت فارسی بیان شده است لهذا در تحت هر شعری هر دو لغت را بدو زبان بقریبی که نظم شده است معلوم می سازد و همان لغت انگلیسی را بخط انگلیسی می نگارد که ملاحظه کنندگان از سه لغت آگاه شوند . اینک نمونه از آن اشعار:

۱- کشف الظنون ۲ ص ۱۹۵۴ ص ۲۲

۲- کتابخانه موزه بریتانیا شماره ۴۹۰۵ OF

۳- به کتاب مجمع الفصحاء ص ۵۲ و ۴۶- به کتاب معروف ادوارد براون
دیک سال در میان ایرانیان ، مراجعه شود .

۴- بسال شصت و نه بعد از یک هزار و دو بیست - بروز شنبه بیست و شش
ازمه شبان بروز چهارم از ماه جون که سال حساب - ثلث و خمسین بیش از هزار
و هفتصدان تمام گردید این شمرهای نفر و روان .

بهر رمل

در مه دی جام می ده ای نگار ماهرو
 کز شمیم آن دماغ عقل گردد مشکبو
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلات
 از لغات انگلیسی در رمل این قطعه جو
 هد سراسر - نوژ - بینی - لپ لب است آی چه چشم
 توت - دندان فوت پا و هند دست و فیس رو

بهر رجز

تا چند باشد در غمت از دیده اشکم متصل
 آخر نگاهی سوی ما ای رشک خوبان چگل
 مستغفلن مستغفلن مستغفلن مستغفلن
 می‌نام در بحر رجز تیگر چه بیراشتر کمل

عربی پارسی انگلیسی
 بهر بهر

Tigre

جمع عربی بیور (ج ۱ فرهنگ جامع ص ۶۲)

کفتار همینه خوک هاسک وانکه پلنگه آمد لپر د - کب بچه روباه

و خرس افغان و اوویلاستیل

انگلیسی	پارسی	عربی
HYNA	کفتار	ضبع حجاجر جمار
HOG	خوک	خنزیر رت
LEOPARD	پلنگه	نمر سبنتی
CUB	بچه روباه	همرس تنقل
CUB	بچه خرس	دیسم
IELL	افغان فریاد	واویلاه

فی بحر الرمل

دل و دین هفت تو ام داده به باد

نیست جز وصل تو ام هیچ مراد

فعلاتن فعلاتن فعلات

از رمل باشم این قطعه به باد

استیودنت. شناسی شاگرد

تیوتر را و تیچر استاد

Student شاگرد TU TOR - Teacher = استاد

هری	پارسی	انگلیسی
تلمیذ	شاگرد میلاو	Student

میلاو شاگرد است ج ۴ برهان قاطع ص ۲۰۸۱

فی بحر المضارع

ای ز آفتاب روی تو خورشید در حجاب

وزموی عنبرین تو سنبل به پیچ و تاب

مفعول فاعلات مفاعیل فاعلات

بحر مضارع است مر این بحر مستطاب

آگ تخم مرغ باشد و خاکینه او هلت

یخنی بر اث و قلیه هاش و رست دان کباب

وله ایضاً فی البحر الخفیف

خیزومی ده که عمر در گذراست

در گذر را چه مایه و اثر است

فعلاتن مفاعیل فعلات

از خفیف این قصیده ام زبراست

EGG = تخم مرغ - OMELET = خاکینه - BROTH =

یخنی و آبگوشت - HASH = قلیه و خورشت قیمه - ROAST = کباب

	گاد خدا و پرافت است نبی	
	پردیس آن بهشت مستقراست	
انگلیسی	پارسی	عربی
God	خدا ایزد یزدان	الله اله
PROPHET	پیغمبر	نبی رسول
PARADISE	بهشت مینوگشتا	جنة فردوس

فی البحر المجهت

رخ تو برده ز خورشید خاوری رونق

کراست جز تودل از خاره برزاستبرق

مفاعلهن مفاعلهن مفاعلهن مفاعلهن

ز مجر مجت ازین قطعه زیب یافت ورق

بلك سیاه و گرین اخضر و هویت سفید

یلو چه زرد و رد احمر بود بلو ازرق

انگلیسی	پارسی	عربی
BLOCK	سیاه	اسود
GREEN	سبز	اخضر
WHITE	سفید	ابيض

خاره = سنگی است سخت خارا - زن مقابل مرد - پتك و سفدان

انگلیسی	پارسی	عربی
RED	سرخ	احمر
BLUE	کبود	ازرق
Yellow	زرد	اصفر

فی بحر المجهت

خیال روی توای رشک لمبتان طراز

مراست مونس وهمدم درین شبان دراز

	مفاعلتن	مفاعلتن	مفاعلتن
	زبحر	محدث	دلکش بر آورم آواز
	پریر	حمدو ثنا	تنک شکر و بیس سلام
	چو و ر	شیپ است	عبارت پریر است نماز
	عربی	پارسی	انگلیسی
	حمدو ثنا	سپاس - درود	PRAISE
	شکر	،	THANK
	سلام		PEACE
	عبادت	پرستش	WORSHIP
	صلوة	نماز	PRAYER

چنانکه ملاحظه میشود. یکی دیگر از فوائد این کتاب آنست که ، با وجود کوچکی حجم گنجینه گران بهاء عده زیادی از لغات اصیل و فراموش شده فارسی است که ضمن این مقاله بتعدادی از آنها بعنوان نمونه اشاره می شود.
بدین ترتیب :

ص ۱۵ چنین ضبط کرده است ماه = لوخن
برهان قاطع چنین نوشته است: «لوخن بروزن سوزن بعربی قمر گویند
شاهد مثال شمری : رجال جامع علوم انسانی

چندانکه خواهی جنگه کن یا گرم کن تهدید را
میدان که دور لوخن است بهر چه می نالی آیا
مولوی بلخی - فرهنگ جهانگیر
(ناتمام)